

Göran Anderberg, *Frimuraren Gustaf III: bakgrund, visioner, konspirationer, traditioner* (Partille: Warne förlag, 2009). 168 s.

Hertig Carls engagemang inom frimurarorden har varit känt för historieforskningen alltsedan Gustaf Iverus avhandling *Hertig Carl av Södermanland: Gustaf III:s broder* (1925). Enligt min mening öppnade Iverus undersökning två spår för vidare forskning. Det ena är en uppföljande studie av Hertig Carls gärning för åren 1780–1818. Det andra spåret, som här är aktuellt, rör Gustaf III:s förhållande till frimurarorden. Av Iverus framställning framgår att Gustaf III bland annat använde frimurarorden som ett storpolitiskt maktmedel för att få inflytande i Tyskland och Ryssland under 1770-talet, liksom att han gradvis distanserar sig från orden under det påföljande decenniet.

Göran Anderberg, filosofie doktor och lektor i historia, har i sin bok ambitionen ”att med utgångspunkt i primärt källmaterial så långt möjligt teckna en samlad bild av frimuraren Gustaf III” (s. 13). Det skall emellertid dröja flera kapitel innan detta ämne berörs. Anderberg inleder med att återge frimureriets allmänna historia, dess franska och engelska ursprung samt etableringen i Sverige 1735. Därefter uppmärksammar han Carl Fredrik Scheffers och Carl Fredrik Eckleffs inflytande över frimureriets utveckling under 1750- och 1760-talen.

Först ett femtiotal sidor in i boken behandlas det egentliga ämnet: Gustaf III som frimurare. Frågan om varför Gustaf III blev frimurare ges främst en pedagogisk motivering. Anderberg hävdar att Scheffers roll som rådgivare och lärare åt kronprinsen influerade kungen till en positiv inställning till frimurarorden. Detta genom de övningar i ordensliv som Marie-Christine Skuncke tidigare har studerat i *Gustaf III: det offentliga barnet* (1993). Men följer vi ordensövningarna i Pilbågens och Kogrets orden våren 1758 finns det inget som indikerar att utnämningarna av ämbetsmän och umgängesformen är hämtade från just frimurarorden, snarare imiterar Scheffer de kungliga belöningsordnarna. Ett mer uppenbart skäl till Gustafs frimureriska engagemang torde vara det faktum att han vidareförde Adolf Fredriks beskyddarskap av frimurarorden, ett protektorat som var gällande sedan 1753.

Efter kapitlet om barndomen följer kapitel om ”frimureriet i statsnyttans tjänst” respektive ”Italienska resan” som båda utgår från Iverus framställning om Gustaf III:s ambitioner att ta kontrollen över det tyska frimurarsystemet Strikta Observansen och använda sin frimureriska ställning i politiska syften. Till förtjäns-terna med Anderbergs bok hör belysningen av brevväxlingen mellan Carl och Gustaf, där det framgår vilken central betydelse frimurarorden hade bröderna emellan. Särskilt anmärknings-

värd är nya fakta om kungens självbild, att han år 1788 och en tid framöver betraktar sig som Europas frimurarfurste.

Som en kontrast till frimureriet som ett storpolitiskt verktyg i Gustaf III:s händer följer ett kapitel om 1780-talsmystiken inom den inre hovkretsen. Anderberg kompletterar Martin Lamms beskrivningar av mystikerna Plommenfelt, Björnram och Ulflou i *Upplysningstidens romantik II* (1920) med nytt arkivmaterial, källor som numera är publicerade av Kjell Lekeby i textsamlingen *Gustaviansk mystik* (2010). Anderbergs fullt rimliga slutsats är att Gustaf III med några undantag distanserade sig från deras verksamhet. Han visar dessutom med vilket intresse Gustaf III ägnade sig åt frågan om den medeltida tempel(herre)ordens historiska respektive mytiska ursprung – huruvida det fanns en legitim historisk succession mellan denna riddarorden och frimurarorden i Sverige. Tanken var att en sådan relation kunde ge fördelar i förhandlingar med europeiska frimurarsystem. Kungens medvetenhet om frimureriets idévärld styrker Anderberg även genom att hänvisa till Kerstin Derkerts *Inledning och kommentar* (1985) till Gustaf III:s drama "Den svartsjuka neapolitanar'n" (1791/1792) och hennes slutsatser att kungen anspelar på frimureriets symbolvärld.

De fyra sista kapitlen tillägnas mordet på Gustaf III. Göran Anderbergs konklusioner är att frimurarorden tog avstånd från mordet samt att det är orimligt att Reuterholm eller hertig Carl varit inblandade. Här lämnar han en kompletterande bild till en fortlöpande diskussion inom den historiska forskningen kring mordets aktörer. I dessa kapitel framstår argumentationen som självständig med välfunna primärkällor till skillnad från bokens tidigare delar som till största delen refererar tidigare forskning.

I bokens förord anges de arkiv som varit aktuella för undersökningen: Reuterholm-Ädelgrenska samlingen i Riksarkivet; Gustavianska samlingen vid Uppsala universitets-

bibliotek; Svenska Frimurare Ordens arkiv och bibliotek i Bååtska palatset, Stockholm. Ur dessa omfattande samlingar har Anderberg gjort axplock och det finns skäl att anta att en mer omfattande arkivstudie av Gustaf III:s ordensliv och eftermäle inom denna kultursfär skulle fördjupa bilden av kungens ambivalenta förhållande till frimurarorden.

I en avslutande epilog ges en utifrån bokens disposition omotiverad skildring av frimurartraditioner i Göteborg. Denna och flera andra hänvisningar i text och bild till Göteborgs frimurarsamhälle – boken är utgiven i samarbete med Frimureriska forskningsgruppen i Göteborg – framstår ofta som sökta och borde ha utelämnats.

Frimuraren Gustaf III är en läsvärd och rikt illustrerad bok som väl uppfyller dess populärhistoriska ambition att ge en översikt över Gustaf III:s roll som frimurare. Författaren har utifrån tidigare forskning och genom inledande källstudier påvisat i vilken omfattning och med vilka strategier Gustaf III engagerade sig i frimureriet – såväl som realpolitiker som dramatiker – från det tidiga 1770-talet och livet ut.

Marcus Willén

Anders Björnsson, *Palatset som Finland räddade* (Stockholm: Atlantis, 2009). 167 s.

Palatset som Finland räddade skildrar historien bakom ett av de få adelspalats i Stockholms innerstad som, trots flera skeden av förändringsiver, bevarats och vårdats pietetsfullt för eftervärlden. De Geerska palatset på Västra Trädgårdsgatan 13 uppfördes år 1774 och var ursprungligen Catharina Charlotta (Ribbing) De Geers änkebostad. Efter en rad olika ägare och hyresgäster har byggnaden sedan 1941 ägts och förvaltats av den finska staten. Sedan dess har huset fungerat som ambassad respek-